

ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ

У статті розглядається проблема психологічної підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності. Визначено етапи й напрямки даної підготовки майбутніх фахівців в умовах вузу. Увага приділяється методам вдосконалення професійних інтересів, схильностей і здібностей студентів.

Ключові слова: *вдосконалення, професійна діяльність, професійно важливі якості особистості.*

Професійна діяльність практичного психолога вимагає від фахівця уміння спілкуватися, впливати на почуття людини, з'ясувати причини психологічних конфліктів та ін. Все це зумовлює необхідність застосування спеціальної підготовки бажаючих опанувати професію практичного психолога, що можливо здійснити в умовах особистісно-зорієнтованого підходу, який передбачає урахування в навчально-виховному процесі індивідуальних особливостей студентів.

Мета нашого дослідження полягає у визначенні шляхів вдосконалення професійно важливих якостей майбутніх практичних психологів в умовах навчально-професійної діяльності.

Можна виділити наступні етапи вдосконалення професійно важливих якостей майбутніх практичних психологів в умовах вищого навчального закладу. Перший етап, попередній - це психологічний відбір бажаючих опанувати професію практичного психолога. На другому етапі, після зарахування вступників до навчального закладу, проводиться поглиблене психологічне обстеження на предмет визначення рівня розвитку їх професійно важливих якостей. Знання індивідуально-психологічних особливостей студентів, дозволять викладачам визначити напрямки третього етапу вдосконалення. На третьому етапі, проводиться безпосередньо вдосконалення професійно важливих якостей студентів.

Психологічний відбір та поглиблене психологічне обстеження зарахованих до вищого навчального закладу майбутніх практичних психологів відбувався з урахуванням, розробленої нами, психограми фахівця психолога. Дана психограма містить у собі наступні професійно важливі якості практичного психолога: інтерес до професії, комунікативні здібності, моральність, привітність, емоційна стійкість, енергійність, оперативна пам'ять, кмітливість.

Отже, підготовка майбутніх практичних психологів починається з професійного відбору вступників до вищого навчального закладу. Методика відбору повинна буди оперативною, здійснюватися за допомогою валідних, надійних та прогностичних психодіагностичних методик які виключають можливість невідвертості випробовуваних під час тестування. Важливо, щоб психологічні якості абітурієнтів, котрі підлягають вивченню під час профвідбору мали достатню прогностичну цінність, тобто перевага надається найбільш стійким індивідуально-психологічним особливостям особистості. З метою підвищення оперативності процедури виявлення рівня розвитку професійно важливих якостей абітурієнтів до обираємої професії доцільно обмежитися діагностуванням наступних індивідуально психологічних властивостей: комунікативні здібності, емоційна стійкість, кмітливість. Результати профвідбору надають інформацію про можливі протипоказання у абітурієнтів з боку їх психологічних та психофізіологічних якостей до обираємої професії. Це дозволить приймальній комісії відбирати більш підготовлених абітурієнтів, проводити профконсультаційні бесіди з окремими абітурієнтами з метою узгодження їх професійних намірів і здібностей та пошуку шляхів вдосконалення ними своїх професійно важливих.

Результати теоретико-експериментальних досліджень, власний багаторічний досвід дозволив нам визначити пріоритетні напрямки психологічної підготовки студентів на рівні: професійних інтересів; комунікативних здібностей; моральних якостей; емоційної стійкості.

Розгляд змісту зазначених напрямків вдосконалення професійно важливих якостей почнемо з професійних інтересів студентів. Наявність професійних інтересів виступає основою для всіх позитивних зрушень у психологічній підготовці майбутніх практичних психологів. Головним напрямком у розвитку професійних інтересів студентів є його поглиблення у напрямку від "споглядального" через "інтерес діяча" до "суто професійного інтересу" (С.П. Крягжде [1]). Це передбачає і відповідні зміни у мотивах та схильностях студентів. Важливою умовою розвитку інтересів студентів до своєї майбутньої професії є також формування у них інтересів стосовно навчально-професійної діяльності до якої вони залучені у ВНЗ. Саме інтерес до процесу опанування обраною професією, професійної та психологічної підготовки дозволить студентам більш ґрунтовно підійти у справі розвитку інтересу до своєї майбутньої професії. Формування інтересу до навчально-професійної діяльності студентів відбувається в умовах спеціально організованої психологічної підготовки, яка передбачала за Р.Д. Каверіною [2]: забезпечення зосередженості уваги студентів на навчальній ситуації; усвідомлення смислу професійної підготовки; усвідомлення потреби (мотивів) у навчально-професійній діяльності; вибір рішення (постановка студентами навчальних цілей); прагнення до мети (здійснення навчальних дій); отримання оперативної інформації, яка корегує хід підготовки (підкріплення впевненості у правильності своїх дій); самооцінку результатів навчально-професійної діяльності (емоційне відношення до результату). Таким чином, формування інтересів студентів до навчально-професійної діяльності в межах якої відбувається й розвиток їх суто професійних інтересів підсилює інтерес студентів до своєї майбутньої професії.

Наступним у підготовці майбутніх практичних психологів є розвиток їх моральних якостей та комунікативних здібностей. Ця робота розпочинається серією лекцій, колективних бесід з студентами. Мета цього етапу - актуалізувати потребу студентів до самовдосконалення в сфері спілкування, теоретично підготувати їх до практики особистісного зростання. Темі бесід торкаються питань психології спілкування. Зокрема, підіймаються такі питання: функції спілкування в житті людини; структура та види спілкування; взаємовідносини між людьми під час спілкування; якості особистості, які

важливі для спілкування; міжособистісні конфлікти; особливості психологічного спілкування. Проводяться також індивідуальні бесіди з студентами під час яких уточнюються результати поглибленого психологічного обстеження з метою виявлення індивідуальних особливостей студентів, які мають значення для спілкування. Другий етап – формування культури спілкування студентів, передбачав проведення соціально-психологічного тренінгу, а в деяких випадках, індивідуальної психокорекційної роботи. Мета цього етапу – практичні перетворення в особистості студента, в його моральних якостях, комунікативних і організаторських здібностях. Механізм цих перетворень, на нашу думку, має наступний вигляд. В умовах соціально-психологічного тренінгу випрацьовуються у студентів комунікативні уміння. Разом з тим у них відбуваються такі позитивні перетворення у моральному аспекті, як зростання можливостей до сприйняття іншої людини, до рефлексії, стає більш вираженою повага до оточуючих, доброзичливість, терпимість, тощо. Комунікативні уміння разом з позитивною спрямованістю студентів до інших людей впливають на зростання комунікативної активності учнів, яка є важливим компонентом організаторських здібностей особистості. При розробці такого соціально-психологічного тренінгу ми спиралися на методи групової психологічної допомоги які висвітлені в роботах Г.М. Андрєєвої, Ю.М. Ємельянова, Є.С. Кузьміна, В.П. Захарова, Н. Ю Хрящової, Ю.З. Гільбуха, Є.О. Лещинської, Л.А. Петровської та ін. Отже, запропоновані завдання соціально-психологічного тренінгу спрямовані на моральний розвиток студентів, та на подолання у них тих чи інших комунікативних труднощів. Навчання культурі спілкування передбачає, як один з компонентів, мовний тренінг у вигляді сукупності групових методів формування умінь і навичок використання мовних засобів для впливу на опонента. Мовний тренінг спрямовано на розширення словникового запасу студентів; оволодіння нормами рідної мови; формування виразності мови. За допомогою такого роду занять можна навчити студентів не тільки спілкуватися з клієнтом, але й володіти даною виробничою ситуацією. З метою розширення словникового запасу студентів експериментальної групи нами була використана вправа "Предмет по колу" [2]. У даній грі учасники сідають у коло. Ведучий пояснює правила гри: "У мене в руках предмет, добре вам знайомий (наприклад, пенал для олівців, коробка сірників, еспандер – гумове кільце і т.п.). Завдання кожного учасника гри – придумати призначення цьому предметові. Я починаю так: цей предмет (пенал) можна використовувати для збереження олівців, ручок. Тепер я передаю цей предмет тому, хто сидить ліворуч (праворуч) від мене. Його завдання - не повторюючи того, що було вже сказано, придумати нове призначення цьому предмету, далі передати його наступному учаснику гри і т.д. Коли даний предмет пройде по всьому колу і повернеться до мене, гра буде продовжуватися по другому колу, а потім – по третьому, четвертому і т.д., поки з усієї групи не залишиться одна людина, яка виявиться самою винахідливою". Ряд вправ був спрямовані на розвиток техніки невербального спілкування. Спочатку проводяться з студентами бесіди на теми: "Чи можна вплинути на іншу людину без слів?"; "Що розуміють під невербальним спілкуванням і взаємодією?"; "В яких ситуаціях людина повинна контролювати свою невербальну поведінку?".

В якості тренувальних використовуються етюди: "Вікно", "Мізансцена", "Мімічні маски", "Жива скульптура", та інші, запозичені у Е.В. Кузнецової [2]. Таким чином, залучення студентів до соціально-психологічного тренінгу показало їм різноманітні коди спілкування, включаючи інтонацію, якість голосу, жест, позу, експресію. Участь у іграх послужило для них методом розкриття і вдосконалення їх потенціалу: вербального і невербального, нереалізованого і невитраченого душевного багатства.

Наступним напрямком підготовки майбутніх практичних психологів було вдосконалення їх емоційної стійкості. За визначенням О.Я. Чебикіна [3] емоційна стійкість особистості є складною інтегративною властивістю, завдяки якій людина успішно здійснює необхідну діяльність у різних емоціогенних умовах. Емоційна стійкість детермінується комплексом різноманітних психологічних якостей, серед яких, стосовно до специфіки професійної діяльності психолога, провідним є саморегуляція. Основою саморегуляції є воля, тобто здатність людини робити які-небудь дії, що вимагають подолання зовнішніх або внутрішніх труднощів. Воля виявляється в умінні стримувати себе, або навпаки активізувати. В процесі внутрішньої боротьби "з самим собою", в подоланні будь-якого бажання, потреби і виявляється сила волі. Виховання волі відбувається у рамках емоційно-вольової підготовки особистості. У якості засобів підвищення емоційно-вольової підготовки особистості пропонуються: самонакази і рухові уявлення; керування емоційними станами через зовнішні дії; гіпнотерапію; гіпносуггестію; аутотренінг, психотонічне тренування; колективно-груповий вплив. Підвищення емоційної стійкості студентів можна зробити за рахунок вдосконалення їх здібностей до саморегуляції поведінки. Для цього потрібно активізувати у них процес самовиховання волі, випрацьовувати навички подолання негативних емоцій, та уміння досягати релаксації, тобто переключати свою увагу на свій внутрішній світ. З метою активізації самовиховання волі студентів проводяться з ними цикл бесід, під час яких обговорювалися питання про особливості і можливості вольової регуляції діяльності людини, про вольові якості особистості, умови їх розвитку. Зокрема, підкреслювалося, що вольова дія має три етапи: 1) постановка мети; 2) планування; 3) виконання. Для успішного здійснення життєвих планів людині потрібна внутрішня активність, що передбачає уміння керувати своїми почуттями, психічними процесами, а також уміння викликати потрібні психічні стани, які допомагають їй у праці, навчанні тощо. Керувати своїми почуттями і психічними станами можна, використовуючи самопідбадьорення, самопереконання, самонаказ, самонавіювання, аутогенне тренування. Аутогенне тренування являє собою систему прийомів психічного самовпливу, за допомогою яких корегується внутрішній стан організму. Цей вид тренування досить часто називають засобом психічної саморегуляції [2]. Ефективність самовиховання, в певній мірі, залежить від уміння особистості досягати стану релаксації, переключати свою увагу на свій внутрішній світ, досвіду самопізнання. З метою розвитку цих можливостей студентам можна запропонувати, наприклад, вправу "Зосередитися на диханні" [1]. Таким чином, система психолого-педагогічних заходів, яка включає в себе психодіагностику, колективні і індивідуальні бесіди, аутогенне тренування, психологічний тренінг спрямовані на формування у студентів потреби у самовихованні, розвиток їх вольової сфери, можливостей до саморегуляції. В цілому це сприяло розвитку такої професійно важливої якості майбутніх практичних психологів як емоційна стійкість.

Проведене дослідження дозволило зробити наступні висновки.

Визначено, що до найбільш суттєвих професійно важливих якостей практичного психолога відносяться інтерес до

професії, комунікативні здібності, моральність, емоційна стійкість, енергійність, оперативна пам'ять, кмітливість.

Показано, що цілеспрямоване вдосконалення професійно важливих якостей практичних психологів в умовах навчально-професійної діяльності відбувається у три етапи. Перший етап, попередній – це психологічний відбір бажаючих опанувати певну професію практичного психолога; другий – передбачає поглиблене психологічне обстеження студентів на предмет визначення рівня розвитку їхніх професійно важливих та особистісних якостей; третій – спрямований на безпосереднє удосконалення професійно важливих якостей студентів.

Розкрито, що особистісно-зорієнтований підхід у підготовці практичних психологів забезпечується на рівні виховної роботи спрямованої на удосконалення професійно важливих якостей майбутніх фахівців.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Крягжде С.П.* Психология формирования профессиональных интересов : [монография] / С.П. Крягжде. – Вильнюс : Моклас, 1981. – 195 с.
2. Активные методы психологической подготовки торговых работников в профтехучилищах : метод. пособие / Сост. Каверина Р.Д. – Л.: ВНИИ профтехобразования, 1990. – 44 с.
3. *Чебыкин А.Я.* Эмоциональная устойчивость человека / А.Я. Чебыкин. – Одеса, 1990. – 170 с.

Подано до редакції 28.03.11
